

1933. 4. évf.

1/2. k.

Szanktól Arany Jánosig avagy mi az az ethnographiai hitel?

Mit nevez a kiskunsági ember *sivány*-nak? A futóhomokot, futóhomok buckáját. Amilyenre ráillenek Arannak ezek a szavai:

Csak, mintha pajzán szélfiak szeszélye
Egykor magát mulatta volna véle,

Midőn a porba' játsván, mint szokott,
Fővényből a pusztán csibét rakott.

(A Tetétleni halmon)

Ilyenekből bizony nem igen válik „százados nagy emlék“, akkor sem, ha annak szánják. Szánták pedig olykor emléknek is: határjelnek, az alföldi téreken; mert jó a homokdomb is ottan, ahol kőbérc nincs.

Jó addig, ameddig. De a „szélfiak szeszélye“, még jobban a szélnek öregebbje, ahogyan összehordta az efféle határdombot, úgy szét is hordhatta. Ezért van az, nyájas olvasóm, hogy ha meg nézed ezt az 1. számú kiskunsági térképvázlatot, azon a két „Szank“ szó között hosszan tótágast állítva ez az apró betűs jegyzés olvasható az egyik határjelnél: „Régi elpusztult *s i v á n y b a n* nyárosok közt.“ Abban a határmegállapító jegyzőkönyvben is, melyhez ez a térképecske tartozik, ugyanazon szóval esik említés arról az elveszett határjelről: „régi, *s i v á n y* miatt elpusztult határ.“ A „*sivány* miatt“, merthogy azt megbolygatta az idő, s avval elpusztult, odalett az a határjel is, melyet valaha beléerősítettek. Ezért kellett — ama régi jegyzőkönyv szerint — újra megjelölni ott a határt új halom hányásával, két nagy kő belerakásával, nevendék nyárfák odaültetésével.

1805 május 13-án.

Akkor történt az, hogy egy érdemes és becsületes deputatio újra megjelölte végig a határt Halasnak (mármint Kiskunhalasnak) Rodoglári pusztája meg Kunszentmiklósnak Szanki pusztája közt.

vás János Kúnszentmiklós várossa Ordinárius Notariussa: eggyes értelemmel a' végre 13-a Maji 1805. elmentünk azon határhoz, mely a Szanki és Tázlári Pusztáknak napnyúgot felől lévő szeg-határok, a Bodoglári Halasi Pusztának pedig folyó-határa, mely is fekszik a Majsáról Vadkertre járó út mellett; ezt legelősször is megújítván, innét mentünk napkeletnek a második, egy jó sík lapos földön fekvő határra; innét egyenes lineába tartván, 240 ölnyire közakarattal egy új határt rakattunk; ettől hasonlóan az egyenes directiót megtartván, 172 ölnyire egy régi, sivány miatt végképpen elpusztult határt, amelyben is két jó darab köveket tévén, újjra meghányattuk; ezt apró nevendék nyárfákkal körülra-katván, ezen határtól valamennyire jobb kézre tartván a Galagonyás határnak, minthogy a Galagonyás határ ezen határtól igen nagy távolságra esett, ennek közit is egy új határral, mely is ezen köves határtól 293 ölnyire fekszik, megkülömböztettük; a Galagonyástól aláfelé a Bodzás vagy Nádas határnak fordulván, ettől 400 ölnyire egy új határt hanyattunk; ettől egyenes mérésben megindulván, egy régi határt, mely ettől 285 ölre fekszik, elér-tünk; ettől viszont egyenes lineába aláfelé mérvén, 280 ölre, ettől viszont 260 ölre két új határokat hanyattunk; ezen utolsótól egy régi fen-álló határ tsak 240 ölekre lévén, viszont ettől egye-nes lineába a most Bodzás-halomnak olim Nádas-állásnak tart-ván, e között is ezen előbbenitől 295 ölekre, a Bodzás határtól pe-dig 258 ölre egy új határt felállítottunk: a Bodzás határtól mé-réssel egyenes ductusba azon régi határnak, mely a Félegyházi út mellett fekszik, tartván, mely ide 1100 ölekre fekszik, ezen hosz-szas distantiát három új határok felállításával megkülömböztet-tük. A Bodzástól az első vagyon 200 ölnyire, ettől a második 300-ra, a harmadik is ettől 300-ra. Hasonlóan azon régi Félegy-házi út mellett fekvő határ is ezen utolsótól maradt 300 Bétsi ölekre. Ezen határtól a Hármass határnak*), ahol vagyon a Szanki szeg-határ, a Majsai határ és a Bodoglári folyó-határ, mely ettől 684 ölekre fekszik, ezen két határ között, mely ettől 340 ölekre, a Félegyházi út mellett fekvőtől 344 ölekre fekszik, egy új ha-tárt erigáltattunk. Ekképpen ezen két puszták különböztető 19 határjait eggyes akarattal megújítottattuk. Mely dolognak valósá-gáról kiadtuk ezen bizonyító írásunkat nevünk aláírása alatt, K. Halas d. 15. Maji 1805. Kotsi Mihály mp. Senator és Deputátus. Bessenyey Gergely mp. Senator és Deput. Péter László mp. Sena-tor és Perceptor. Gózon Mihály mp. Kis-Tanács-béli.

Az eredeti Relatioval meg-egyeztetve kiadta Halason 13-a Aug. 1810. Gózon László mp. V. Notar. (Pecsét, rajta körírat: SIGIL : PRIV : OPPIDI : HALAS ; 1755 ;)

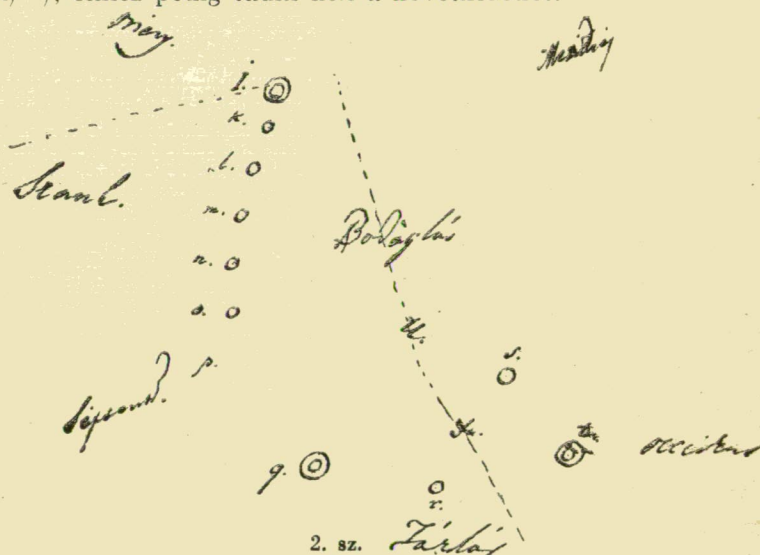
✱

*) Ezt a hármass határt a mellékelt térképen, ott alul, a határjelek láncolatának végén, három kis karika jelzi.

Már a tárgyalt eseménynél fél évszázaddal régebben is volt valami határvillongás Kunszentmiklós és Halas közt Szank és Bodoglár felől. Akkor, 1746 szept. 7-én, 8-án és 9-én, tanukat is hallgattak ki a határ ügye felől. Akkor még — amint a már imént közlött jegyzőkönyvből is láttuk — még ritkábban állottak Szank és Bodoglár közt a határjelek, hiszen 1805-ben kilenc új határt is kellett hányatni; nem is lehetett csupán azokból a jelekből igazságot tenni, hanem szükség volt jó tanukra is.

Az ebbéli vallomásokról szóló jegyzőkönyvben is megvan az 1805-ben újra említett Bodzás-állás határmegjelölés, de ennek a dombnak még az a neve is megvan itt 1746-ban, hogy „Szél-szakasztotta Homok“ („... seu Bodzás-állás“); a Nádas-állás meg nem a Bodzás-állás régi nevéről említetik, mint 1805-ben, hanem úgy, mint egy más dombnak a neve. Ez is mutatja az akkori alföldi határok könnyen elvéthető voltát s a határmegállapítások nehézségeit.

Az 1746-i jegyzőkönyvben is van egy térkép (ez a 2. számú)**), ehhez pedig tudni kell a következőket:

A rajz magyarázatja szerint — a „delineatio“ „clarificatio“ — ja szerint — a 2. számú térképen ott legfőleg az I betűvel és béllelt karikával jelzett hely az „Ártányhalma, Hármashatár itt elmaradván.“ Ez a Hármashatár ugyanaz, mint az 1. számú térkép alsó bal végén látható, három kis karikával jelzett Hármashatár Szank, Bodoglár és Majsa közt. Ugyancsak a 2. számú rajzhoz

**) Mind a két oklevél Kunszentmiklós városának levéltárában, Zsamboki Lajos figyelmeztetett rájuk, a kunszentmiklósi gimnázium tudós igazgatója.

magyarázatul olvashatjuk, hogy alul a q betűvel és hellelt kari-kával jelzett pont „Nagy Homok-halom hárm-as-határ, Szankot, Tázlárt és Bodoglárt elválasztja.“ Erről mondja azt egy másik jegyzés, hogy: „... egy nagy homok-halom, hol Szilágyi járása“ (t. i. baromjárása) „Szankba“ (értsd: a szanki területen belül) „és Szanki föld is végeződik.“ A t : „Hegyes-halom, Kötönyt Bodoglártól választja“ — tehát ez már kívül van Szankon. Az r : „Fenyő-kút, Fejér-földi lapossával együtt Bodoglárba.“ Tehát ez a rész is már Bodoglárhoz tartozik, az úgynevezett Fejérföld s vele a Fenyős-kút. Nem afféle kopoja (itató gödör), hanem fenyődeszkás ásott kút meg a környéke. Az x : a „Fejér-földnek extensio-ja“, területe; az u a „Soos út“ — ezek is benne vannak Bodoglárban. A k, l, m, n, o, p , pontokat így kell értenünk: „Bodoglár és Szank között lévő határjelek, melyeknek neveik a Nota alatt találtnak.“ A „Notandum“ alatt pedig ezek találtnak: 1. „Oldal-határ.“ (Ez a k .) 2. Szélszakasztotta Homok seu „Bodzás-állás.“ (Ez az l .) 3. „Nádas-állás“ (m). 4. „Lapos-halom“ (n). 5. „... egy laposban lévő régi határ“ (o). 6. „... egy árokforma völgy-be határforma jel“ (p).

Most már lássuk a tanuvallomásokat. (De hogy azokat a térképen is kísérhesd és hogy a két térkép jobban összeilljék szemed előtt, fordítsd meg képzeletben fölülről lefelé az 1. számút.)

Három kérdésre kellett felelni: „1. Vallja meg a Tanu igaz hite szerint: Szank és Bodoglár között minémű igaz régi hányt határokat avagy a két Kún Pusztát egymástól igazán elválasztó jeleket tud lenni? 2. Bizonyítsa meg azonokat tsalhatatlanul ellene-mondhatatlanoknak? 3. Kiket tud e dologban jobb Tanúknak lenni?

Első tanu a kecskeméti Dékány János, körülbelül 78 esztendő, hit alatt ezt vallja az 1. kérdésre: „Tudja Ártányhalmát, hol elmarad Majsa és kezdődik Szank, Bodoglárral conterminálódván; ezek között északi ductusban Oldal-halmot, Nádas-állást, Oldal-határt a Szilágyi járásába“, (t. i. baromjárásban) „azon fellyül egy völgyben lévő határt, azon fellyül egy hegyen végző határt, hol Szanknak és Bodoglárnak ellenébe jön napnyúgotról Tázlári pusztá; tudja ezeket Szank és Bodoglár között választó igaz jeleknek lenni.“ A 2-ra a vallomás: „Közel száz esztendeje, a mikor ezen Fátensnek régi elei Fajszeről a Duna mellől kiszármaztanak Ketskeméthre, s mindjárt kezdették ezen jelekkel bírni Szankot mint jószágos gazdaemberek; azok után ezen Fátens is gyermekségitől fogva ezen nevezett jelekkel Szankot öregségéig békességessen bírta, ő utánna szállott Szankra Bőde Mihály utánna következtekkel.“ A 3-ra felelet: „Nyúl Gergelyt, mint Bődéknek régi pásztorát tudja e dologban jó tanúnak lenni.“

A Kecskeméti 70 éves Nyúl Gergely vallomása: „Ad 1. Ártányhalmát, hol elmarad Majsa s következik Szank és Bodoglár,

ezután egy szél-szakasztotta homokot, Nádas-állást, napnyugotra hajolva egy laposba lévő kerek halmotskát, fellyebb egy nagy halmot, hol Bodoglár, Szank és Tázlár összemennek. Ad 2. Néhai Bóde Mihály ezen Szanki földre a midőn először szállott ezelőtt circiter 36 esztendőkkel — többel vagy mivel kevesebb? nem bizonyos benne — e Tanú nevezett Bóde Mihálynak akkor is Gulyás volt, s következés szerént Bóde Andrást is Gulyásul s Csikóssul is szolgálta, s Szankot a fellyül nevezett jelekig járatta, s ellenmondás nélkül usuálta, tartván azonokat igaz választó jeleknek s határozásoknak lenni. Ad 3. Nihil.“

A harmadik tanu következik, Bakos István. „Ad 1. Tudja, hogy ezen Ártányhalma Majsa, Bodoglár és Szank között szegelet-határ. Ezen fellyül északra egy domb, Kápolnatelek, Nádas-állás, Szilágyi járásába egy kopoja, azon fellyül napnyugotra egy magos homokdomb neve nélkül, azon fellyül egy fenyőkút, hol Tázlár oldalrul esik napnyugoton. Ezen kútig parancsolta halasi Farkas Gergely nevű gazdája a ménest jártni, mely kútnak lapossán oly járása volt a ménesnek, hogy pásztor nélkül éjtzaka sem ment el a ménes azon laposból. Ezen kúttól délre nézve egy hegyes halom választja Bodoglári földet Kötönyi pusztától. Ezen kút laposával együtt Bodoglári Fehérföldön vagyon, mely Fehérföld a Bodoglári fehér Strázsa-halomról neveztetik; ezeket hallotta, tanulta, tudja és tartotta is Szankot Bodoglártól elválasztó igaz határozott jeleknek lenni. Ad 2. Ez előtt circiter 22 esztendőkkel a nagy Télen és utánna 3 s 4 esztendőkbén is ezen megnevezett jelekig pásztorsága alatt lévő ménessel békességesen járatta, s usuálta Bodoglári földet a magos homok-dombon Bodoglártul Szank elszakasztatván. Ad 3. Gombos Istvánt, halasi Farkasoknak 6 utánna következett Csikóssát tudja e dologban jó Tanúnak lenni.“

A negyedik tanu, Gombos István, 53 esztendő, szabadszárlási lakos, így vall: „Ad 1. Első határ Ártányhalma, hol napkeletről Majsai, északról Szanki, napnyugotról Bodoglári földek conterminálódnak, fellyebb Kápolnatelek, mellyet ezelőtt 14 esztendőkkel Vaska nevű halasi Gazda ezen Fátensnek újj pásztorságával a több Gazdák által ki küldettetvén, mutatott, hogy Bodogláron Farkas György ménessével a Kápolna-telekig szabadon járhat, de azon túl Szank vólna, fellyül pedig ezen Kápolna-teleken víz nem léte miatt ménessét nem járatván, semmij határt, sem jelt nem tud, mely Szankot Bodoglártól választani. Ad 3. Nyúl Gergelyt tudja jó Tanúnak lenni.“

Ötödik tanu Virágh Mihály. „Ad 1. Ezen Ártányhalmát tudja Szank, Bodoglár és Majsa között el választó határnak, és ezen fellyül a Nádas-állást. Ad 2. Bizonyítja is magán esett ily dologgal: hogy a Ketskeméti Vármegye, kinek vezér-hadnagya volt Rabatin nevű, Halasi Város-juhásszát, ugyan halasi Nagy Istvánét, és ötöt is három

nyájbéli Juhászokat, az Ártányhalmán találván, mind hármokat levonatta s emlékezetért megtsaptá. — Atsapásutána a Fatensnapnyugotra, hol Bodoglár fekszik, szaladván, juhász-módra káromkodott s Rabatin Hadnagy ezt felelte: *Köszönd annak, hogy a magad földjére szaladtál, mert majd megtanítanálak! . . .*” Itt azonban álljunk meg.

*

Sokan vannak, akik Jókainak táblabíró-világbeli regényalakjait valószínűtleneknek tartják, Eötvös Károly anekdotáit pedig újjából szopottaknak. Pedig nincs igazuk a hitetleneknek.

Eötvös megírta (Utazás a Balaton körül. Emlékezések.), hogy az egykori almádi csárda szelemenfája éppen Veszprém és Zala határvonalára esett, s az ivóban a hosszú asztal egyik felén a pad az egyik vármegyében volt, másik felén a másik pad a másik vármegye földjén. És a veszprémi padon ha ott ültek a veszprémi pandúrok, a zalain meg a Hatlábú Jóska a betyárjaival, akkor a pandúrok nem nyúlhattak hozzá a betyárokhoz.

*

Meglátja az őrmester a duhajokat. (T. i. amaz asztal zalai felén.) Első pillanatra fölismeri, hogy ez a Hatlábú Jóska Sümeg vidékéről. És társai. Híres betyárok. Össze is lövöldöztek már egyszer-másszor a zalai pandúrokkal. No ezek kapóra jöttek.

De hát Zala vármegyében vannak. Oda a pokol fenekébe nem mehet utánuk. Nincs parancsolatja az alispántól. A nélkül pedig nem lehet.

— Adjon Isten!

— Kenteknek is.

A pandur csak tegezi a betyárt, a betyár meg kendezi a pandurt. Mikor így békességben vannak.

Odanyújtja Hatlábú Jóska a vászonkorsót az őrmesternek:

— Igyék egyet, őrmester uram, adom becsülettel, ki lesz fizetve az ára emberséggel

Nagyot kiált az őrmester:

— Az áldóját az öreg apádnak, régen kereslek már benneteket! Ha legény vagy, jere idább egy lépéssel.

De azért csak húz egyet a vászon-korsóból. Tudja azt ő jól, hogy ezt az egy szavát Hatlábú Jóska meg nem fogadja.

Letelepesznek a pandúrok is. De ők már csak a veszprémi padon. A csárdás szó nélkül rakja eléjük a vászon-korsót.

Elkezdenek egymással évödni, legénykedni, kalandjaikat elbeszélni. Elvégre Hatlábúék fölkerelkednek s a maguk ajtaján ki-mennek.

— Isten megáldja kenteket.

Az őrmester a fokosát rázza utánuk. Hatláb-

búék pedig eltűnnek a felső-őrsi Öreghegy sűrű csalitjában.

Igy meséli Eötvös — de mese-e vajjon ez? Az a pandúr-őrmester, aki a maga vármegyéje széléről csak fenyegetni meri a másik vármegye földjén orra előtt odébb sétáló betyárt, ugyanúgy cselekszik, mint az a vármegyei pandúr-hadnagy Rabatin, ki szintén az őt szidalmazó juhászlegénynek, mivel az már a kun terület földjére jutott, csak ennyit mer mondani bosszúságában: „Köszönd annak, hogy a magad földjére szaladtál, mert majd megtanítanálak!”

Ha mese a veszprém-vármegyei pandúr-őrmesternek a zala-vármegyei Hatlábú Jóskával való esete, akkor mese volna a kecskeméti pandúr-hadnagynak is a kunsági Virág Miskával való esete: már pedig az nyilván nem mese, hiszen hit alatt vallja Virág Mihály bodoglári juhász, jó okkal visszaemlékezvén a Miska korában ott a határhalom körül történt dolgokra.

Az a jó ok meg miféle jó ok, amiért megbízhatunk Virág Mihály emlékezetében? Ugyanaz, amiért megbízhatunk a kigyóban, hogy nem felejtí farka vágását, kutyaében, akit megvertek, hiszen egy kutva sem felejtí el azt a helyet, ahol egyszer jól megverték. Virág Mihályt is két más nyája-juhász pajtásával együtt lekaptta tíz körméről Rabatin és suhogó vesszővel jól megcsapta, mikor Szank, Bodoglár meg Majsa közt az ártányhalmi határt határnak tették. Még pedig — mint a protocollum szava mondja — „emlékezetért” csapta meg. Bizony, jól emlékezhetik hát az Ártányhalma körül akkor történetekre Virág Mihály még vén korában is.

Mint sok más népnél, úgy minálunk is szokástörvény volt ez a határjáráskor való megcsapás, régi és általános szokás. 1620-ban is, Szent Iván havának 10-ik napján Békés és Doboz határa felől való egyenetlenség ügyében Sáros Tamás, 54 esztendő tanu, vallomása folyamán ezeket adja elő (Haan Lajos: Békés Vármegye Hajdana II:224): „Mind a két helybül ugyan sokan voltak az öreg emberek, ifjú emberek is; én is köztük voltam. Által költözénk hajókon a Körösön, és ez Erdőn egy csapáson által vitték a határt egyenesen Patresányra; onnét mindenestül megindulván Kosdérre, Berkó mellett Békés felől menénk az Kosd-ér Szigettyére; nem menénk által az Derékon, mert nagy víz volt az Derékban, hanem onnét is visszatérének; még engemet ott megragadának és egy reketye-vesszővel egy Márkus Pál nevű ember erősen megvere, és meghagyák az öreg emberek, hogy megemlékezném róla. Azért én így emlékezem...”

„Azért“ emlékezett Sáros Tamás. . .

Ilyen hasznos dolog volt „hátlajokra verni az emlékezetet“ az igaz és valóságos határ leendő tanuinak.

És csak ezt tudva érthetjük értelmét, érezhetjük ízét Arany „Jóka Ördöge“ ímez sorainak (VI. fejezet végén):

Jóka is megkapta jótéte jutalmát,
Od'adá a szomszéd — fele-bírodalmát,
S mingyárt a hüvösben ki is mentek reggel,
Kijegyzék a határt, hosszába, cövekkel.
Aztán a határra dombokat emelnek
Fájdalmára néhány bámész sühedernek,
Kiket a hely színén, a halomnak ormán,
Lefogtak erővel, kényszerítés-formán,
S hogy eszökbe jusson szakállas vén korig,
Az emlékezetet hátlajokra verik.

Igy „vehetjük ki a vagy-ját“ ennek a fölszisszenésnek is:

Ha békülnek, határt hánynak,
Egy suhancra jó sort vágnak:
Én is, ammit sorsom rám-mért,
Elszenvedem — a hazámért.

Akkor írta ezt Arany, mikor érdemrendet kapott tudta nélkül, és el kellett fogadnia közérdekből, és meggyanúsították miatta némelyek ártatlanul. Az 1867-iki koronázás rendjel-osztogatásakor kapta meg a Szent-István-keresztet. Tehát a nemzet és az uralkodó kibékülésének ünnepén. Erre célzás ez: „Ha békülnek . . .“

Nem hogy kereste volna Arany az ordót mit, hanem még szabadulni szeretett volna tőle: „Ha még lehetséges muljék el tőlem e pohár!“ — írta Eötvös bárónak, a cultusministernek, mindjárt a kitüntetés hírének hallása után való reggelen. Eötvös azonban rögtön ezt válaszolta: „ . . . Nemcsak a fejedelem iránti tiszteletet, de más érdekeket sértene meg, melyek bizonyosan ép úgy szíveden fekszenek, mint bárkinék.“ Ez a válasz világítja meg, mire céloz Arany ama kis versikében a „hazámért“ szóval.

„Elszenvedem . . .“ bizony szenvedett ez ügy miatt a büszke walesi bárdok önérzetes bárdja. Tompának írja erről a rendjel-hercehurcáról: „ . . . insinuatíokat kell tünnöm, hogy nem adják azt, aki nem kéri, nem csúsz-mász utána . . . Képzeld ezt az állapotot! Fiam beteg; magam körömmel vájnam fel leányom sírját: s akkor én kereszt után járok, s örülök neki rettentően. . .“ (Vö. Voinovich: Ar. KKölt. 226—8.)

Ugorjunk most vissza oda, honnét elindultunk. Azokhoz a bizonytalan határok bizonytalan neveihez, melyeket ama régi írásokból kisedtünk: „egy szél szakasztotta homok“, „egy laposban lévő kerek halmoeska“, „egy nagy halom“, „egy nagy homok-halom“, „egy hegyes halom“, „egy domb“, „egy kopoja“, „egy fenyő-kút“, „egy laposban lévő régi határ“, „egy árokforma völgyben határforma jel“, „egy magas homok-domb — neve nélkül“...
 . . . Homok-domb — neve nélkül . . .

Ilyen határjelek mellé kétség esetén igazán kellően kellett az olyan tanuk, akiket gyerekkorukban — régi szokásból költ élő szólásunkként — „úgy megverték, hogy vén ség ükben is megemlegették“; megemlegették pedig a tötte-hellyel, a határjellel együtt. Az alföldi határpörök legalkalmasabb tanuinak vén voltára maradandó bizonyosság az az 1746-ból reánk maradt határmegállapító tanúvallomás is, melyet szintén a kunszentmiklósi városi levéltárból kerített elő Zsámboki Lajos. Ebben a két tanú közül egyik: Szívos János kilencvenhat esztendő s csikós; másik: Kara János kilencvennyolc esztendő s gulyás. A Szanki pusztá igaz, régi határait még abból az időből emlékeznek „sana mente“ azaz tiszta elmével, mikor — az ő szavaik: „Bécs alá ment a török . . .“

Kilencvenhat év, kilencvennyolc év, még pedig „tiszta elmével“

Elég volna hagyománynak,
 Elég volna történetnek,

mint Arany mondja a „vén gulyás“-ra. Nem mese, hanem élő személy volt a száz vagy hány esztendő s Marci gulyás, élő személy a kilencvenhatos Szívos János csikós meg a kilencvennyolcas Kara János gulyás is. Legegészségesebb élet a pásztoré, azabb, mint a földművesé. A kunszentmiklósi vásárokon messziről megkülönböztetem a szántó-vetőtől a pusztai pásztort egyenes szál teretéről, eleven járásáról. Nem irodalmi divatból hát, hanem a magyar élet magyar személyeinek ismeretéből írta 1823-ban Mátyási József:

Nem bánom, hogy parasztnak születtem,
 Csak azért, mert gulyássá lehettem;
 Eb cserélne csérényt palotával,
 Sem életet köszvényes nagy-úrral.

— — — — —
 Mikor jobbágy kaszál, gyűjt, azt mondom:
 Úr-dolgára nekem semmi gondom;
 Feles fűvel vagy arató résszel
 Nem bajlódom: könnyebb élni késszel.

— — — — —

S azért élek jól, mint hal a vízben;
Vendégség van mindennap négy ízben,
Mégse szerzek gyomorterhet véle,
Mert a trekta mindég csak egyféle.

— — — — —
Ebéd után ha rám érik álom,
Gyöpön vetett ágyamat találom;
Jobban nyugszom bokrok árnyékában,
Mint beteg úr a prádé-szobában.

— — — — —
De azért hogy együgyüen élek,
Szép-színt, erőt pappal se cserélek,
S ammelly uram nem hiszi, tisztelem:
Tessék gyöpön megbirkozni velem.

Nem kínálom a bőrömet Pestre,
Mint a rosszul telettetett birke;
Csak uraknak hagyom a patikát
stb., stb.

Nem véletlen tehát, hogy száz felé járó gulyásokkal, csikósokkal nemcsak versben, hanem hiteles régi oklevelekben is találkozunk — mint élő „hagyomány“-nyal, élő „történet“-tel. Szóval szóló történet az, ki két emberöltő mulva mint egy időbeli említi azt a világeseményt, hogy „Bécs alá ment a török.“ Beszélő hagyomány az, ki három emberöltő óta ismer minden halmot, lapost, cret, kopóját a kiskun pusztai tájakon. „Nagy idők tanuja“ és hitvány határjelek tanuja idő-töltött ember lehet.

Tudta ezt is Arany.

Tudta, hogy „vén“ lehetett az a „Márkus“ is, kit a Körös-Tarcsa és Körös-Ladány közti határpörben előfogtak:

„Állj elő, vén Márkus! vedd le a süveget,
Hadd süsse a napfény galamb-ősz fejedet;
Tartsd fel három ujjad: esküdjél az égre,
Atya, Fiú, Szent-Lélek hármias Istenségre,
Hogy az a *darab föld*, amilyen most állasz,
Nem *tarcsai* birtok, — *ladányi* határ az.“

(A hamis tanú)

„Bánk Bán-ban Myska a haldokló gaz Biberách vallomását azért tartja igaznak, mert „az ördög is igazat mondana halála óráján, bizonyly.“ Az a kilencvennyolc esztendő s gulyás abban a határjelölő vallomásban még korainak tartja ugyan a halált emlegetni, de társa, a kilencvenhat esztendő s csikós, szavának nagyobb nyomatékaul már megjegyzi, hogy immár „koporsóba“ az

egyik lába“, tehát — úgymond — mindent „ig a z á n megvall“. Arany dalolgtató, tréfálózó „vén gulyás“-a is elkomolyodik, mikor a halált juttatják eszébe.

Úgy tesz, mint akki nagyot hall,
Néz sokáig a padlóra
S döföli az ónas bottal.

Tulajdon lelkével számol, mert hiszen az ő hosszú életében is volt „egy-egy rejtély — hol tinóru, hol üszörül.“ Csak mikor megnyugszik abban a pásztor-erkölcsben, hogy — akármit tett is a máséval — de az ő keze alá adottban „egy borjúfark sem hibázott“, csak akkor kurjant föl újra:

(Hadd búsuljon, akki káros)

— — — — —
„Hej, Nagy-Körös híres város!“

Vén tanunak jobban szokott hinni a bíró, mert a vének jobban félnek a hamis esküvéstől, melyről nemsokára be kellene számolniuk a másvilágon. Ezért is kaptak a minél vénebb tanukon a határokért villongó felek, no persze kiki a maga javára vallón, néha akár volt igaza, akár nem.

Mert hát a hamisság is van olyan régi, mint az igazság. Tinódi is szükségesnek látja hangoztatni, hogy ő sem adományért, sem félelemért hamisat nem írt — ez pedig azt is bizonyítja, hogy lett dolgok helyett költötteket is híreszteltek némelyek, kik jutalmat vártak a gazdagoktól, vagy féltek a hatalmasoktól.

Persze az igazságot úgy igyekeztek az ilyenek megkerülni, hogy azért az Isten kezét is kikerüljék:

Lám a vén Márkusnak esze volt előre:

Talpa alá tette, úgy esküdt a földre.

„Azaz“ — jegyzi meg Arany — „egy darab ladányi földet készített jó előre talpa alá s így az eskünél mentális rezervatával élt.“ Ez a fogás pedig nemcsak népmondául volt ismeretes nálunk, hanem a karcagi levéltár egyik iratából olvashatólag 1730 táján hit alatt is vallja Ágoston Gergely, hogy a Marjalaka és Ecseg közti határvillongásban annak idején két tanú, még pedig a vallomás szerint ez esetben is „öreg“ tanú, úgy esküdtek meg, hogy beletettek a maguk csizmájába a maguk faluja földjéből (Györffy: Ethn. XLIX, 223), ugyanolyan végre, mint a „vén Márkus.“

De jaj annak, aki Isten színe előtt, Isten nevét fölvévén, vall hamisan! Isten büntetése még utol sem éri, már mardossa tulajdon lelkiösmérete. Mint láttuk, a határpörök tanuinak vén voltá-

ról és a talp alatt határon túlra csempészett földről nem...
Arany költeménye és népmonda szól, hanem oklevél is; epugy
határpör hamis tanujának önvádjáról is ugyanazon oklevél meg-
emlékezik, amelyik hamis esküvésről is. Imé:

Békés és Doboz között volt — mint említettem már — ha-
tárpör 1620-ban. E pörben az egyik békési tanu, a hatvan éves
Fodor Miklós, visszaemlékszik arra, hogy az ő gyermekkorában
a pörös határra hamisan esküdött meg az egyik dobozi tanu, s
hamis esküvése miatt szenvedett meg lelkében. „... Az atyám-
mal mentem vala“ — így szól Fodor Miklós vallomása — „Do-
bozra. Megszállánk a kománál, Fülep Györgynél. Ott egymással
beszélgetvén (én gyermek voltam) láttam, hogy elfakada sírva
Fülep György. Mondá az atyám: Ne sírj, koma: megbocsátja Is-
ten. — Hogy hazafelé megyünk vala, kérdem az atyámat: Miért
sírt vala az az ember? — Mondá: Ha komám is, hamissan eskü-
dett meg!“ (L. Haan Lajos: Békés Vármegye Hajdana II:228—9.)

Figyelmezzünk erre az esetre: a Körösök rétségei-béli határ-
pör hamis tanujának, Fülep Györgynek amaz embert károsító,
Istent káromló bűn miatt hamarosan megkezdődik lelkiösmeret-
furdalása. Amint a komával mulatgatná, elfogy a vídám szava,
sírva fakad a komája előtt, kis keresztfia előtt, hatalmas Istene
előtt.

Állj elő te is, vén Márkus!

„Galamb-ősz“ a feje, mint az öreg „walesi bárd“-nak is. De
az igaz vén bárd maga egész személyében. lelkében „fehér ga-
lamb“, igaza tudtában bátran, büszkén „emelkedik“; a gonosz
Márkus pedig „görnyed“, rosszul esik ránézni is:

Eléállta Márkus, térdben összeesve,
Görnyedező háttal, mintha sírt keresne;
Téli fának hinnéd, mit a zúz belombol,
Fázik, akki ránéz s a halálra gondol;
Kezei reszketnek: tán erő hijában?
Tán a lelki vádtól, vénség álarcában?

És a pör megnyerte után, mint Fülep Györgyöt, a dobozi hamis
tanut, úgy a vén Márkust is még aznap este, mások örömének
közepette, elkezdi nyomorgatni a lelkiösmeret:

Ott iszik az öreg a tanáccsal sorban:
De mintha keserűt érezne a borban.
Haza megy, komor lesz, szó kifogy belőle,
Sorvadoz, meg is hal, az nap esztendőre.

Amaz oklevélbeli hamis tanunak, Fülep Györgynek, esete
Békés és Doboz határ-egyenetlenségében történt, a vén Márkusé

pedig a Tarcsa és Ladány köztiben. Ez a négy helység mind egymás közelében van Békés vármegyében a Körösök mellékén. Mind a négynek határában földje, embere ugyanaz, birtokállapotok, határkérdések ugyanazok.

Ugyanazok az oklevéllel bizonyítható életben, ugyanazok Arany költeményében, a „Hamis Tanú“-ban.

Arany költeménye: élet. Mélyen a múltban és néplélekben gyökerező.

*

Egyik kedves, nagyra menendő volt hallgatóm, Sándor Gábor, néprajzi tanulmányokat folytatott multkoriban a gyergyói medencében. Ő beszélte el nekem a következőket.

*

A gyergyói székelyek közt még ma is élénken él a hajdani „gyertyás-emberek“ emlékezete. Erdőből, havasi kaszálókról hazamenet régebben majd mindenki találkozott vele. Az idősebbek elbeszélése szerint a gyertyás-ember csak jóval napszentület után, mikor már sötétedett, tűnt fel a Maros mellékén. Alakját nem látták, csak feltartott két kezének tüzes, lángoló újjait, amint nyögve átvonult a honcsokos réteken:

— Hová tegyem, hová tegyem? — nyögte panaszos hangján. S ha ilyenkor az arra járók azt felelték rá, hogy „tedd oda, ahonnan elvetted“, akkor nagyot döngött a föld, az imbolygó láng kialudt, a gyertyás-embernek nyoma veszett.

Tudniillik azt tartják a régiek, hogy holta után az válik gyertyás-emberré, aki életében ott a Maros-menti rétek kaszálóin a határkövet a maga javára elmozdította, így nagyobbítva meg földjét. Meghalván az ilyenek — mondják a gyergyói székelyek — ítéletre az Úr Jézus elé kerülnek, aki azzal bünteti meg őket, hogy a bolygatott határkövel megterheli s úgy küldi vissza valamennyit a földre, mindeniket oda, ahol hamisságát elkövette. A gyertyás-embernek é g ö ú j j a k k a l az utolsó ítéletig ott kell bolyongania, ha csak valaki meg nem szánja s ezért, vagy pedig tudatlanságból, végre válaszol nyögő kérdésére. Ez esetben megszabadul terhétől a gyertyás-ember s újjain kialszik a láng.

Bár nem emlékeznek arra a maiak, hogy a gyertyás-emberek bántották volna az élőket, mégis kerülte a nép a gyertyás-emberekkel való találkozást. Az volt ugyanis a köz hiedelem, hogy aki meg-megismétlődő kérdéseikre válaszol, az halála után tovább viseli a gyertyás-emberre szabott büntetést.

A gyergyói medence községeiben, különösen ott, ahol a falu határában folyik a Maros, sok történetet tudnak a gyertyás-emberrel való találkozásról. A székelyek közül már csak az öregebbek emlegetik, többnyire apjuk, nagyapjuk elbeszélésére hivatkozva. A románok lakta Vaslában azonban találkoztam még olyan öreg román paraszttal, aki félve gondolt halálára, mert — amint

nekem megvallotta — fiatalabb korában bizony sokszor kimozdította, odább rakta a határköveket helyükből, s most már tudja, hogy halála után neki is gyertyás-ember képében kell kerülnie faluja határát.

Sándor Gábornak ebből a tapasztalatjából ma is a babonásabb néprétegek élő hiedelmének tapasztaljuk a mesgyés-szomszéd határa meghamisítójának holtá után való természetfölötti bűnhődését. Ecsedi István szerint (Népies Halászat. 1934.) a kiskvízi halászok is „nagyon babonás emberek . . . Hisznek a lidércben, mely magas lángokban tűnik fel előttük, a folyam rossz szellemében, mely a hálót leköti a folyam fenekére, és ha nagyon húzzák, eloldja vagyis elbontja“ (172). Hisznek a folyók sötét örvényein kísértő „ódó-kötő ember“-ben (166). Mint a Maros-menti kaszást a „gyertyás ember“, úgy ijesztgeti a Körös-menti halászt az „ódó-kötő ember“.

Tarcsát is lakták halászok, több, mint Ladányt. Fényes Elek (Geogr. Szót.) szerint a Ladány alatt folyó Körösben „kevés halat, rákot fognak, de Tarcsán a Körös és Büngösd vizeiben „igen sok halat fognak“, kivált potykát, harcsát, süllőt.“ A sok tarcsai halász, amint a holdas éjszakában keresgette szerencsáját, a változódó, tündéreskedő habon-hab között valóban látta a ladányiak hamis tanuját, amint az „három ujját emeli az égre“, és „mintha kékes lánggal égne“ — valamint a gyertyás-ember föltartott kezének is lángban az újja; a csendes éjszakában neszező halász a vízcsobogásból csakugyan kihallotta a lidércé vált bűnösnek, az „ódó-kötő ember“-nek kísértő szavát: „Oldjak-e? kössek-e?“

Arany tehát a „Hamis tanú“-ban nemcsak a Körös örvényének, hanem a Körös-menti nép lelkének is látja mélységeit, és látatja velünk is a kellő hangulatba ringatás és a költői illusio keltes tökéletes művészetével.

Mikor Bárd Miklós nekikezdésére szobrot állíttattak a nagy-körösiék Aranynak, az akkori ottani gimnáziumi tanári kar lelkesen hozzáfogott, hogy majd megismertetik, megkedveltetik Arany költészetét a „nép“-pel.

(Nem az egy-ingre vetkeztet
Értvén csupán e név alatt:
Köz nép az is, mely tolettet
Fitogtatván, körben halad)

— a „Cifra-kert“-ben.

Erre az Arany-népszerűsítésre ugyanis — valljuk meg — nagy szükség volt.

A tanári karnak egyik kedves, böles humorú tagja, néhai jó barátom (ő, hány barátom néhai már!) beszélte el nekem a következő jellemző két esetet.

Megszóllította az egyik gazdát, adna húsz koronát a tervezett Arany-szoborra. Az így felelt:

— Szívesen adok, akár többet is, nem sajnálom én azt a pénzt. De ha szobrot akarunk állítani, akkó állítsunk vagy valami nagy hazafinak, mint Kossuth Lajos mög Rákóczi Ferenc, vagy valami nagy költőnek, mint Petőfi Sándor. De ha máma Arany úrnak állítunk szobrot, akkó hónap mög Szalay úrnak, azután mög Ádám Gerzson úrnak — hová jutunk akkó a végin?

Tudniillik Szalay Gyula volt a gimnáziumnak akkori derék, művelt igazgatója, Ádám Gerzson pedig az azt megelőző, nagy tekintélyű igazgató volt.

Megkörnyékezett a barátom egy vagyonos, öreg cívis-aszszonyt is. Az sem sajnálta pénzét, de hogy tudja, mire adja, megkérdezte:

— Osztán vól az az Arany úr olyan okos embör, mint Danóczi úr?

Danóczi Antal tudniillik a gimnáziumnak egyik jeles tanára volt, ügyes tollú író-ember, szívesen hallgatták templomi beszédeit is, lévén fölszentelt pap is. De természetesen ő tiltakozott volna legjobban az Arany Jánoshoz való hasonlítgatás ellen.

Ezek „lőtt dolgok.”

De hogy visszatérjek az Arany-népszerűsítésre, lőtt dolog az is, hogy:

Az egyik jó irodalmi ízlésű és jó előadó tanár nekieredvén a propaganda-útnak, az egyik gazdakörben fölolvasta az „Első lo-pás“-t. Becsülettel fogadták, tisztességgel hallgatták. Hogy nem tapsoltak utána, nem csüda, mert magyar ember abban az időben még illetlennek-tartotta a tapsolást. Hanem az egyik gazda bizony nem állhatta meg, kimondta, ami a többinek is szívében volt:

— Tanár úr! Ilyet én is tunnék írni.

Mindez ezerkilencszáz-egynehányban történt; hasonló esetet pedig ezernyolcszáznegyven-egynehányból följegyez Salamon Ferenc is, még pedig nem körösi gazdaemberről, hanem — bizonyára deák oskolát is járt — „földbirtokos“-ról.

„Arany Toldi-ja” — írja Salamon Ferenc (Irod. Tanulm. 1:5) — egészen véve igen kedvező benyomást tett: — de csalatkoztak azok, kik csak az általános benyomást véve, azt hitték, hogy e művet is alkotóját ismerik, és érdeme szerint tudják becsülni. Épen az egyszerűség, a tisztaság szokott legcsalékonyabb lenni. *Toldi* megjelenése után nem sokára egy igen derék földbirtokostól hallám, hogy az a *Toldi* mulatságos, érdekes olvasmány, de ha nekiadná magát, ő is tudna olyat írni . . .“

Igy állván, nem másképen, Arany költői híre-neve, népszerűsége, megvolt arra Salamon Ferencnek oka, hogy nagy tudással és ízléssel írott egész tanulmányban igyekeztek bizonyítgatni Arany „művészi öntudatosság”-át, mellyel „népies”-nek nevezett műveit is alkotta. „Toldi-nak” — úgymond Salamon (Irod. Tanulm. 31) — „mind első, mind utolsó része, mint szerzőjüknek azóta megjelent *Kisebb költeményei*, oly nagy művészi öntudatosságot mutatnak, mely irodalmunkban egyetlen s messze kiváló tünemény. Nem tudom, hogyan lehetett Toldi-ból arra következtetni, hogy írója azon költők közé tartozik, vagy csak látszik is tartozni, „ki nem a művészetnek, melyet nem ismer, törvényeihez” szabja magát . . .”

Bizony én sem tartom hát fölöslegesnek, hogyha megemlítem most, a „Hamis tanú”-ról szólván, Arany öntudatos művészetének még egy olyan jelét, mely ebben a művében is megnyilvánul.

Ez pedig abban van, hogy művészi öntudattal és költői képzelettel, ihletett érzéssel nemcsak egyenként a szereplők helyzetébe és lelkébe éli bele magát, mint jó epicus, hanem az illető költemény képzelt előadójába is, úgy, amint az az illető tárgyat az illető korban az illető közönség előtt elmondhatta volna (föltéve természetesen, hogy szintén Aranyhoz hasonló költői tehetség). Így nevelem Arany még ezzel is illúziókat. A „Katalin”-ban Arany a Felvidék szépségeit élvezni kívánó modern „vándor” számára a vadregényes bércek, várak s hozzájuk fűződő lovagregék modern beszély-stylusú magyarázója:

Oh vándor! ösvenyed ha jár
Trencsén magas vidékein
S a Vág kanyargó partinál
Szemedbe ötlík Budetin:
Nézd meg mohos *falüregét*
S gondold hozzá e bús regét.

Arany a „Walesi bárdok”-ban meg olyan hangnemben énekel, mint „Sir Patrick Spens” balladájának egykori dalnoka:

Úl a király Dunfermlinben,
Bort iszik, vér-pirost;
„Ó! hol kapok egy jó tengerészt,
Szép új hajómra, most?”

Edwárd király, angol király
Léptet fakó lován:
„Hadd látom, úgymond, mennyit
[ér

A welszi tartomány.”

Hétfő-reggel a vásznakat
Eresztik szabadon;
Norvégbán ők kiszállanak
Egy szerdai napon.

Montgomery a vár neve,
Hol aznap este szállt;
Montgomery, a vár ura,
Vendégli a királyt.

„Héj! a királyt s királynét már, „Ti urak, ti urak! hát senkisem
 Skótok, kiéltetek? . . .“ Koccint értem pohárt?
 „Hazudsz; hazudsz, hazug Ti urak, ti urak...! ti welsz ebek!
 [poronty!
 Én mondom: értitek?“ Ne éljen Eduárd?

A „Tengeri-hántás“-ban a tengerit hántók csoportjában Arany, mint meglett gazda regél, kinek még regélés közben is gondja van mindenre, minden hallani valót meghall, a fiatalokat munkára nógatja, s szót szóhoz fűzve, okulásra inti:

Szaporán, hé! nagy a rakás: mozogni!
 Nem is illik összebúva susogni.

— Aha! rókát hajt a Bodré —

Dalos Eszti a mezőre kiment ő,
 Aratókkal puha fűvön pihent ő;
 De ha álom ért reájok,
 Odahagyta kis tanyájok
 — Töri a vadkan az „irtás“-t —
 Ne tegyétek, ti leányok!

A címeres pajzsú lovagok tornáiról harcairól, kalandjairól való
 „Toldi szerelmé“-t úgy írja mint

Zárt sisakon s pajzson kézbe' kivont kardú
Nagyfalusi Arany, *szalontai* hajdú.

Szent László középkori legendáját középkori legenda-töröltőnek pennájával cicomátlan stylusban végzi, latinos passivummal, a pronomen personale latinos genitivusával:

Negyed napra átizzadva
 Találtatott annak teste.

A pogány mythológiában élő, szabad mezőket járó hunok regéjét kinn a szabadban, az „idő vén fája“ alatt találta egy régi levélen, amint az avart járta. Arról olvassa e krónikás hitelű szavakat:

Már Keveházába Bendeguz megtére,
 Rof is oda szállott, jó Buda testvére;
 Most Buda országol (mert ő vala közbül)
 Atyja örökségén három fia közzül.

A „Hamis tanú“ „népmondá“-ja meg — mint láttuk — a Körös és áradásai kishalászáinak világában termett, azt a félel-

mes történetet tehát azok előtt mondja el Arany úgy, mintha egy volna ő is a többi közt.

Láttuk már, hogy Ecsedi István írói tehetséggel, de nem tárcáírói fölületességgel, hanem az ethnographus alaposságával hogyan jellemzi a kisvízi halászok társadalmát. Jól ismerhette, sokat tanyázott velük: „Óh, hányszor jól tartottak“ — úgymond (id. m. 165—6) — „a derék, egyszerű halászok hallal! Mind egy bográcsból ettünk. Tányér nem volt a Tisza partján. A hal meg nagyon forró a bográcsban. A halászok látták, hogy ügyetlen vagyok, s nem bírom a forró ételt enni. A nagy keserűlapú levelét leszakgatták és mindenkinek arra táltak egy pár szép darab halat. Mi a lapúlevél mellé feküdtünk a zöld pázsiton és kiki a maga evőeszközével, bizony a legtöbb az őt körmével ette a halat. Ha elfogyott, a halászmester újra tett egy darabot. Végül jött a drága jó leve. Bizony kanala a többünknek nem volt. A halászmester nem esett kétségbe. Jó egészséges nyárfaágat törtett és minden halászlegény faragott egy-egy kanalat. Az enyémmnek a nyelét még meg is cifrázták. Megittuk a levét is. Én bort hozattam hozzá eleget, *hogy a hal azt ne higgye, hogy a kutya ette meg!* Bizony nem aludtunk egész éjjel sem. Vagy azt vártuk meg, míg a hold feljön, vagy azt, amíg a hold lemegy; mire a hold lement, már feljött a *ruhaszáritó csillag*, a ragyogó Nap. A hosszú éjjeleken előjöttek az izgalmas, veszélyes vagy szép halásztörténetek. A vízi-ember históriája, a lidérc, az ódó-kötő ember. Mindenki hitte, mélyen hallgatta...“

Mindenki hitte. És megírja Ecsedi az ő kedves halászaikról ezt is (id. m. 172): „Babonás lelkük erős vallásos érzésű. Védő-szentjük Szent Péter. Ezt a szentet vallás-különbség nélkül elfogadják a halászok. A halász-fohász egyszerű, de őszinte: Szent Péter, segíts! Jól tudod, hogy hova megyünk, azt is tudod, mit akarunk!“

Imé, ezt az egyszerű, becsületes, vallásos halásznépet, mely a ruhaszáritó csillagig is elhallgatja és hiszi is a vén Márkus régi históriáját is, ezt a hallgatóságot szólítja meg és inti befejezésül a rege-mondó a maga közönségéhez hasonló egyszerűséggel, becsületességgel, vallásos érzéssel és a halászok jó szerencséjén való őszinte törődéssel — ekképen:

Az időtől fogva, mikor a hold felkel,
S a vizet behinti ezüst pikkelyekkel,*)
Gyakran látni Márkust — ég felé az uja —
Mélységből kibukni s elmerülni újra,
És, mikép izgága volt egész élete,
Igy kötődik szóval: „oldjak-e? kössek-e?“

*) Ez is a halásznépség szemléletéből vett kép!

Ne feleljetek rá, körözsi halászok!

Kétélű a kérdés, bajt hozna reátok;

Kötni: összekötné hálótok egy bogba,

Oldni: szélyeloldná hosszan a habokba;

Halkan imádkozva evezzetek itt el;

S ne mondjátok esküt, ha nem igaz hittel.

Aranyban ennek a tárgyanként változó, tárgyszerű stylusnak nagy művészi öntudatosság az alapja; ez az öntudatosság azonban természetesen csak ihlet által válhat költészeté. A tárgy annyira ihleti a költőt, annyira gerjeszti képzeletét, hogy azzal maga elé teremti nemcsak a vén Márkus történetének csodás jeleneteit (hiszen még azt is hallja, amint a kivetett koporsótól dobban a föld, s észreveszi még azt is, hogy szeme féhérrével néz körül a holt), hanem még az ő előadásának képzelt hallgatóit is látja maga körül a költő, és önmagának a lelkét is át tudja rejteni egy közülük való, közéjük illő regélőnek személyébe.

És a költői elhitetésnek ennyi eszközével mi is e mű olvas-takor úgy ülünk ott a pihenő, ünneplő lelkű jó halászok között az alföldi szép nyári éjszakában, mint annak idején az én tisztelt és szeretett — ez is néhai! — jó barátom, Ecsedi István.

Amint a legfőbb művészi célnak, az elhitetésnek, egyik eszköze Arany költészetében az „epicai hitel“, épúgy az — hadd nevezzem így — az „ethnographiai hitel“ is.

Kedves olvasóm! Panaszkodol talán, hogy nagyon kanyargós, nagyon hosszadalmas lett az út Szanktól Arany Jánosig? Hát miért nem hagytad abba velem jártodat már az első szél szakasztotta siványnál? Hiszen tudhattad, hogy ha megindulunk a sík mezőkön, ott messze-messze elkanyaroghatunk és sokszor meg-megállunk: szemügyre venni a mi földünkben nőtt minden bokrot, virágot.

De hát érdemes ezért néha még le is térni az útról.

Mészöly Gedeon